

2253/1999. (X. 7.) Korm. határozat

a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről

A Kormány

1. elfogadja az e határozat mellékletét képező Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot és elrendeli 2000. január elsejei hatállyal történő bevezetését. A Program elfogadását követő 90 napon belül el kell készíteni a Program támogatási rendszerét meghatározó jogszabályokat;

Felelős: földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter
környezetvédelmi miniszter
penzügyminiszter

Határidő: a NAKP elfogadását követő 90 napon belül

2. indokoltnak tartja a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program 2000. évi bevezetéséhez szükséges (agrár-környezetvédelmi alapprogram, integrált gazdálkodás, ökológiai gazdálkodás, gyephasznosítási program, vizes élőhely program, valamint az Érzékeny Természeti Területek programjáról szóló) jogi szabályozás megteremtését;

Felelős: földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter
környezetvédelmi miniszter

Határidő: 1999. december 31.

3. elrendeli, hogy a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program támogatási forrásainak megteremtése érdekében és tekintettel az EU előcsatlakozási támogatás (SAPARD) társfinanszírozási igényére, a 2000. évi központi költségvetési tervezés során az agrárköltségvetés keretei között agrár-környezetvédelmi támogatási célú irányszabványt, 6,5 milliárd forint forrásösszeggel elkülönítésre kerüljön;

Felelős: földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter
penzügyminiszter

Határidő: azonnal

4. felhívja a földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztert, hogy a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program támogatási forrásainak bővítése és a 3. pontban hivatkozott társfinanszírozás érdekében a 2001. és a 2002. évi központi költségvetés tervezése során intézkedjék a szükséges támogatási források biztosításáról;

Felelős: földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter
penzügyminiszter

Határidő: az éves költségvetési tervezéshez igazodóan

5. felkéri a földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztert, valamint a környezetvédelmi minisztert a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program működtetéséhez szükséges intézményi háttér kialakítására vonatkozó intézményfejlesztési javaslat és jogalkotási feladatterv elkészítésére.

Felelős: földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter
környezetvédelmi miniszter

Határidő: 1999. október 31.

Melléklet a 2253/1999. (X. 7.) Korm. határozathoz

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program
a környeztikímélő, a természet védelmét és a táj megőrzését szolgáló
mezőgazdasági termelési módszerek támogatására, összhangban "A környezet

védelmének és a vidék megőrzésének megfelelő mezőgazdasági termelési módszerek alkalmazásáról és támogatásáról szóló 2078/92 EGK tanácsi rendelet" előírásaival

I.

BEVEZETÉS

A környezet védelme, a természeti értékek megőrzése napjainkra a társadalmi-gazdasági élet meghatározó részévé vált. Ennek alapvető oka egyrészt a hosszú távon nem fenntartható gazdálkodás következtében a természeti erőforrások egyre gyorsabb ütemű felhasználása, másrészt a gazdasági tevékenységek hatásaként a környezetbe kibocsátott szennyező anyagok növekvő mennyisége. Mindezek eredményeképpen szinte minden környezeti elem állapota romlott, és ez már a használatok egyértelmű korlátozásával is együtt jár. A társadalmi-gazdasági feladatok végrehajtásával párhuzamosan, azokkal együtt kell a környezetvédelem problémáit megoldani. Napjainkban már nyilvánvalóvá vált, hogy a környezetvédelmi problémákat nem lehet egymástól és a gazdaság működésétől elkülönítetten kezelni, igazán sikeres és hatékony csak az ágazati politikákba integrált környezetvédelem lehet.

Az Országgyűlés határozott a Nemzeti Környezetvédelmi Program kialakításáról és végrehajtásáról. A Programban megfogalmazásra kerültek az agrárágazatra vonatkozó környezetvédelmi feladatok, amelyet az EU csatlakozásból származó kötelezettségeink még időszerűbbek és hangsúlyosabbak lettek. Az alábbiakban megfogalmazott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program erre a feladatra kíván adekvát megoldást adni.

II.

A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM ALAPELVEI: FENNTARTHATÓSÁG ÉS MINŐSÉG

A fenntartható mezőgazdasági fejlesztés egyik döntő alapelve a természeti erőforrások hosszú távú védelmének biztosítása. Ez nemcsak a nemzetközi egyezményekből (Agenda 21), az Európa Tanács, OECD és WTO tagságunkból, valamint a vonatkozó EU szabályozások harmonizációs feladataiból és a környezet, a természet védelméről szóló törvényekből származó kötelezettségek, hanem piaci versenyképességünk növelésének egyik fontos tényezője. Mezőgazdaságunk környezeti állapota ugyanis kedvezőbb képet mutat, mint a fejlett európai államokban. A mezőgazdasági eredetű terhelések a talajok minőségének romlásában, a felszíni és a felszín alatti vizek szennyezésében, a természetes élőhelyek csökkenésében és károsodásában, ill. általánosságban a biodiverzitás csökkenésében jelentősen kisebb szerepet játszottak Magyarországon, mint a fejlett iparral és iparosodott mezőgazdasággal rendelkező országokban.

A magyar agrárgazdaság fejlesztésénél tehát komparatív előnyként és piaci tényezőként kell figyelembe venni, hogy a termelés, a feldolgozás, a raktározás és az értékesítés során a termelők környezetkímélő eljárásokat alkalmazzanak, és így az egész agrárgazdaságban érvényesüljenek az agrár-környezetvédelem szigorodó nemzetközi előírásai. Ellenkező esetben romlani fog a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek piaci pozíciója.

Az agrár-környezetvédelem az alábbi két fő területre összpontosul:

- a természeti erőforrások védelmére (talaj, felszíni és felszín alatti vízkészletek, genetikai erőforrások, erdő és táj), továbbá

- a fogyasztásra, ill. felhasználásra kerülő termékek minőségbiztosítására, szennyező anyagoktól való mentességére, az élelmiszerbiztonság fokozására.

A természeti erőforrások védelme és az élelmiszerbiztonság gyakorlatilag egymást feltételezve és erősítve jelenik meg. Ezt a tendenciát erősíteni és támogatni szükséges. Az EU és WTO konform módon támogatható környezetkímélő gazdálkodás új lehetőséget ad nemcsak a természeti értékek, a biológiai sokféleség fenntartására, hanem a termelési struktúra átalakulása (erdősítés, gyepesítés, tájgazdálkodás), a rekreációs fejlesztések (falusi, agro-és ökoturizmus) révén a vidéki térségek komplex fejlesztését, szociális biztonságát is elősegítheti.

Az intenzív módon hasznosított területeken a gazdaságos ártermelés az elsődleges cél. Nagyon fontos viszont, hogy ezeken a helyeken is erőforrás-takarékos, szakszerű és ellenőrzött termelési technológiákat alkalmazzanak, és valósítsák meg itt is a környezetkímélő agrárgazdaság alapvető céljait.

Ezért szükséges az ágazat számára az ezredforduló korszerű, környezetbarát agrárgazdaságának kialakítása és megvalósítása, amely lehetővé teszi egy olyan modernizációs pálya kialakítását, ami a környezetkímélő, energiatakarékos és hulladékszegény technológiák alkalmazását és az ország speciális adottságait és szaktudását kihasználó, magas értékű és kiváló minőségű termékek előállítására alapul. Ennek érdekében országos és regionális cselekvési programok kialakítása szükséges és az agrár-környezetvédelmi feladatokat megfelelő hangsúllyal be kell illeszteni az agrártámogatás rendszerébe.

III.

A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM KIALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE ÉS HÁTTERE

A mai mezőgazdálkodás sokkal többet jelent, mint egyszerű ártermelést. A vidéki térség ugyanis nem csupán a termelés színtere, hanem biológiai és társadalmi élettér is, ezért a mezőgazdaság arra is hivatott, hogy a vidék sokoldalúságát - azaz nem csak termelő funkcióját, hanem esztétikai képét és biodiverzitását is - fenntartsa. Ebből fakad, hogy a természetvédelemnek együtt kell működnie az agráriummal, a mezőgazdálkodásnak pedig tekintettel kell lennie a környezetvédelmi, a természetvédelmi szempontokra. Ez azonban csak akkor érhető el, ha a gazdálkodók érdekeltek a szabályrendszer betartásában. Egy olyan gazdasági szabályozó, ösztönző pénzügyi támogatási rendszert kell tehát kidolgozni, amely a környezet- és természetvédelmi szempontok gazdálkodási érvényesítéséből származó jövedelemcsökkenést kompenzálja.

Az Európai Közös Agrárpolitika (KAP) 1992. évi reformja keretében "A környezet védelmének és a vidék megőrzésének megfelelő mezőgazdasági termelési módszerek alkalmazásáról és támogatásáról szóló 2078/92 EKG tanácsi rendelet" révén valamennyi tagállamban előírta olyan támogatási rendszerek bevezetését, amelyek elősegítik a környezet-, természet- és tájvédelmi célok integrálását a mezőgazdasági tevékenységbe. Másrészből a világkereskedelem várható liberalizálása a mezőgazdasági termelést azokra a területekre fogja nagy valószínűséggel koncentrálni, ahol a komparatív ökológiai előnyök a legnagyobbak. Ebből következően az új WTO tárgyalásokon 1999-től egyik igen fontos téma az lehet, hogy hogyan kell és lehet felhasználni azokat az összegeket a vidéki térségek fejlesztésére, a mezőgazdálkodás nem termelési típusú (környezeti, ökológiai, szociális, foglalkoztatási, kulturális stb.) funkcióinak támogatására, amelyeket korábban a gazdálkodók termelési támogatására fordítottak.

Szakértői tanulmányok az agrárpolitikában hosszú távon az agrárkörnyezeti és vidékfejlesztési kifizetések, kisebb részben támogatások szerepének döntővé válását prognosztizálják. A berlini csúcson 1999. március 26-án elfogadott AGENDA 2000 című EU dokumentum ezt még tovább erősíti, egyre valószínűbbé teszi. Az AGENDA 2000 reformcsomagban megfogalmazásra került az európai mezőgazdaság új, multifunkcionális modellje, amely a fentebb említett kihívásoknak és elvárásoknak megfelelően új alapokat teremt az agrárpolitika és a vidékfejlesztés számára. Érdemes áttekinteni, mik is az új modell legfontosabb jellemzői.

- Túlzott mértékű támogatásoktól mentes, versenyképes mezőgazdaság kialakítása, mely képes a világgpiac felmerülő kihívásainak megfelelni.

- Környezetkímélő termelési eljárások széles körű alkalmazása, melyek által lehetővé válik a fogyasztók igényeinek megfelelő, minőségi termékek előállítása.

- Sokszínű gazdálkodási rendszerek, formák megléte, a termelési hagyományok megőrzése, amelyek nemcsak a termelési célkitűzéseket, a termékkibocsátást veszik figyelembe, hanem a mezőgazdaság egyéb funkcióit is, a vidéki környezet, a táj megőrzését, javítását, valamint a vidéki közösségek erősítését, munkalehetőségek biztosítását is.

- Egy egyszerűbb, közérthetőbb agrárpolitika kialakítása, amely világosan elhatárolja a közösen meghozandó döntéseket a nemzeti szintűektől, és amely a közösségi források felhasználását úgy irányítja, hogy a széles értelemben vett társadalom legyen azoknak haszonélvezője, ne csak a gazdálkodók szűk köre.

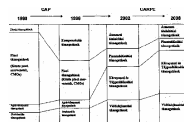
Összességében egy olyan multifunkcionális mezőgazdasági modell kialakítását célozza meg a reform, amely révén Európában a különböző adottságú régiók, eltérő lehetőségeit, problémáit és igényeit figyelembe vevő sokszínű rendszer alakul ki, mely képes pozitív választ adni a felmerülő kérdésekre.

Magyarország belátható időn belül teljes jogú tagja lesz az EU-nak, és ezzel az európai belső piacához fog tartozni. Az EU-ban zajló várható agrár-, környezet- és vidékpolitikai áttrendeződés, az ehhez való alkalmazkodás számunkra csak akkor lehet előnyös, ha az agrár-környezetgazdálkodás előmozdítása a mezőgazdaság támogatásában prioritást

élvez. Jól látható ugyanis a GATT tárgyalások uruguayi fordulója (1995) óta, hogy a Közösség zömében leépíti a termelési típusú támogatásokat, és azok áthelyeződnek a mezőgazdálkodás egyéb, nem termelési - környezet- és tájgazdálkodási, valamint vidékfejlesztési - funkcióira (1. ábra). A prognózis lényege, hogy a mezőgazdasági politikának tovább kell haladnia abban, hogy ne csak ágazati politika legyen, amely a gazdálkodókat segíti a termékipiacokon, hanem egy területileg meghatározott, sokkal inkább integrált politika, amely az állami politika más elemeivel együtt hozzájárul a vidéki térségek fejlődéséhez. Ehhez a KAP-ot úgy kell átalakítani, hogy a piaci ártámogatások helyett több közvetlen kifizetést adjon a kulturális, környezeti és területi feladatokért. A CARPE célja, hogy lehetővé tegye a gazdaságilag hatékony és környezeti szempontból fenntartható mezőgazdaságot, miközben serkenti az Unió vidéki területeinek integrált fejlődését. A tervezett új agrárpolitika (CARPE) elősegíti, hogy csökkenjen a konfliktus a mezőgazdaság és a vidéki térségek között. Négy fő elemből áll:

- piacstabilizáció,
- környezeti és kulturális - tájra vonatkozó - kifizetések,
- vidékfejlesztési kezdeményezések,
- az átalakulást segítő átmeneti támogatások.

1. ábra: A CAP és a CARPE elemei (Forrás: Buckwell Report, 1998)

Ha részt akarunk venni ezekben a folyamatokban, akkor ehhez ki kell alakítanunk azt a földhasználati rendszert és az erre épülő vidékfejlesztési, területfejlesztési koncepciót, amely segíti a vidéki térségeket ilyen irányú fejlődésükben. Ez adja egyben az agrár-környezetvédelmi célprogramok megvalósításának alapját, valamint az EU támogatások befogadásának a lehetőségét is.

Az e koncepcióhoz való illeszkedés, a támogatásokkal és kifizetésekkel kapcsolatos fogadókészség megteremtése érdekében megalapozott elemzésekre támaszkodva kell meghatározni e rendszer magyarországi célterületeit, meg kell vizsgálni az ország földhasználati rendszere átalakításának lehetőségeit. Ezt nem csupán az európai folyamatok indokolják, hanem belső fejlődésünk, a mezőgazdaság, a környezet- és természetvédelem, valamint a vidékfejlesztés összehangolása iránti növekvő igény is sürgeti. Ennek egyik alapvető feltétele az, hogy a földet mindenütt arra és olyan intenzitással használjuk, amire az a legalkalmasabb, ill. amit képes károsodása nélkül elviselni. Mindezek érdekében meg kellett határozni Magyarország földhasználati zónabeosztását, valamint az agrár-környezetvédelmi programok célterületeit és kidolgozásra került a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program.

Hazai jogszabályi háttér

Az agrár-környezetvédelmi intézkedések alkalmazása nemcsak EU harmonizációs kötelezettségünk, hanem hatályos hazai jogszabályokban foglalt feladatok megvalósításához is kapcsolódik. Ily módon a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényhez is kapcsolódik a NAKP bevezetése, amely lehetővé teszi a környezet, a természet és a táj védelmét szolgáló mezőgazdasági tevékenységek megfelelő szintű állami támogatását. A program kialakítása és bevezetése segíti a Nemzeti Környezetvédelmi Program és az Országos Területfejlesztési Koncepció megvalósítását is.

Ilyen kapcsolódó feladat továbbá az Érzékeny Természeti Területek hálózatának kialakítása, amely részét képezi az agrár-környezetvédelmi program tervezett intézkedéseinek.

EU jogszabályi háttér - "A környezet védelmének és a vidék megőrzésének megfelelő mezőgazdasági termelési módszerek alkalmazásáról és támogatásáról szóló 2078/92 EGK tanácsi rendelet"

Az agrár-környezetvédelem megjelenése, amint azt már említettük, az 1992. évi KAP reformhoz fűződik, amely új irányvonalat adott a mezőgazdaság fejlesztéséhez. Az úgynevezett "Kísérő Intézkedések" egyikeként, a 2078/92 EU rendelet szabályozza ezt a szakterületet. Az alkalmazás részletes szabályait az ezt kiegészítő 746/96 EU rendelet tartalmazza. A rendelkezés, így az agrár-környezetvédelem ilyen integrált formában való megjelenésének célja több okra vezethető vissza. Az egyik ok a termelés környezetbarát, ill. extenzívebb típusainak támogatási igénye, amely a piaci egyensúly megteremtésének, stabilizálásának hatékony eszköze. Ehhez hozzájárult a növekvő igény és követelmény a környezetvédelmi szempontok agrártermelésbe való integrálására. Ezt szociális szempontok is kiegészítik, a jövedelemstabilitás biztosítása révén. Ennek a komplex célrendszernek a megvalósítása beváltotta a hozzá fűzött reményeket, és szerepének megerősödése ezért is várható.

A szabályozás célja a környezet- és természetvédelem követelményeinek megfelelő gazdálkodási módszerek elterjedésének elősegítése és támogatása, ezáltal a piaci egyensúly elősegítése, környezetbarát termékek előállítására és a természet és tájképvédelem teljesítése oly módon, hogy az intézkedéseket felvállaló termelők kompenzációban részesülnek a környezeti javulás érdekében bekövetkezett jövedelemkiesés ellensúlyozására.

A 2078/92 rendelet lényege tehát 3 alcélban fogalmazható meg:

- a) a piacirányítási szabályok megreformálásához való hozzájárulás,
- b) a mezőgazdaságra és környezetvédelemre vonatkozó Uniók politikai célok megvalósítása,
- c) a gazdálkodók megfelelő jövedelmének a biztosításához való hozzájárulás.

Ezen általános célok egy részletesen kidolgozott, számos intézkedést tartalmazó ún. támogatási formákban jelennek meg. Ez lényegében környezetvédelmi és tájmegőrzési intézkedések menülistája, amelyből a tagállamok kialakíthatják saját agrár-környezetvédelmi programjukat az ország sajátosságainak megfelelően. A tagországok így a regionális adottságok, a vidék jellegének és a környezetvédelmi helyzetnek megfelelően illesztik be a különböző támogatási formákat.

A támogatási formák a következő részletes célok elérését szándékoznak elősegíteni:

- Olyan gazdálkodási módok elterjedését, melyekben a mezőgazdaság környezetszennyező volta a lehető legminimálisabbra redukálódik, s mely a termelés volumenének csökkenése révén együtt jár a piac kiegyensúlyozottabbá válásával.

- Mind a növénytermesztés, mind az állattenyésztés extenzívebbé válása révén az elvárt környezeti javulás bekövetkezik, ebbe beleértve a szántóföldi kultúrák gyepműveléssel való felváltását is.

- Olyan gazdálkodási módok folytatását és elterjedését, amelyek összeegyeztethetőek a környezet, a természet, a vidék, a táj és a természeti erőforrások megőrzésével és javításával.

- Az elhagyott termőföldek és erdők fenntartását és gondozását, és ezáltal a vidéki területek elnéptelenedésének a megakadályozását.

- A művelés alól hosszú távra kivonás megvalósítását, pl. vizes élőhelyek (wetland területek) kialakítását, rehabilitációját; élőhely (biotóp) hálózat rendszer megvalósítását a környezeti célok elérése érdekében.

- A földterületek szabad átjárás és pihenési, rekreációs céllal való hasznosításának biztosítását.

- A gazdálkodók részére indított oktatási és képzési programokban való részvétel, melyek összeegyeztethetőek a környezetvédelem és a vidék, tájmegőrzés alapelveivel.

A szabályozás által meghatározott főbb támogatási formák:

- Műtrágyák és növényvédő szerek racionális csökkentett használata
- Biogazdálkodás
- Extenzifikálás
- Szántó föld-gyep konverzió
- Állományűréség csökkentése
- Környezetbarát termelési módszerek
- Vidék és tájképmegőrzés
- Óshonos és veszélyeztetett állatok tenyésztése és tartása
- Elhagyott föld és erdőterületek fenntartása, gondozása
- 20 évre művelés alól való kivétel
- Földterület biztosítása szabad átjárás és üdülés/pihenés céljából
- Oktatási, továbbképzési, demonstrációs programok és projektek

IV.

AZ AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI INTÉZKEDÉSEK FŐBB HATÁSTERÜLETEI ÉS JELENTŐSÉGÜK

Talajvédelem

Magyarország területének mintegy 85%-a a talajok termékenysége jóvoltából különböző mező- és erdőgazdasági célú hasznosításra alkalmas. Más oldalról közelítve a termőtalajok hazánk egyik legfontosabb természeti kincsét jelentik, melynek mennyiségi és minőségi védelme sokkal nagyobb figyelmet érdemel. Annak érdekében, hogy még a manapság is bőséggel rendelkezésre álló termőföldek termőképességét megőrizzük és a talajokat érő kedvezőtlen hatásokat, szennyezéseket a lehető legkisebbre csökkentjük, átfogó intézkedésekre van szükség. A mezőgazdaság a

legnagyobb területhasználó Magyarországon és a talajok termékenysége, minőségi és mennyiségi védelme érdekében alapvető talajvédelmi intézkedések bevezetésére van szükség a mindennapi gyakorlatban ahhoz, hogy megállítsuk termőtalajaink degradációját. Termőtalajaink minőségének romlása (talajdegradációs folyamatok: víz és szél okozta talajerózió, savanyodás, szikesedés, fizikai degradáció, tömörödés, szervesanyag-tartalom csökkenése) egyes területeken olyan mértéket kezdett öltetni, hogy komolyan veszélyezteti a mezőgazdasági tevékenységek természeti feltételeinek fennmaradását. Ha nem akarjuk egyik legfontosabb komparatív előnyünket jelentő természeti erőforrásunkat kizsárolni, azonnali beavatkozásra és átfogó cselekvésre van szükség a talajvédelem terén.

Felszíni és felszín alatti vizek védelme

Felszíni és felszín alatti vizeink állapota meglehetősen sok vitára ad alapot, mind mennyiségi, mind minőségi szempontból jelentkező problémák, esetenként kritikus helyzetek is kialakulnak. Bár vizeink szennyezéséért nem a mezőgazdaság a fő felelős, nem szabad lebecsülni azt a hatást, amit a nem körültekintően - néha felelőtlenül - végzett mezőgazdasági tevékenység okozhat. Ezt súlyosbítja az a tény is, hogy a mezőgazdasági szennyezések, terhelések (eutrofizációt okozó tápanyagterhelés növekedése, nitráterhelés, növényvédő szerek bemosódása) általában diffúz jellegű hatás, ami ellen nagyon nehéz védekezni. Bár nem közvetlenül vizeink védelméhez, hanem a vízzel kapcsolatos védelemhez tartozik, az utóbbi évek árvizei és belvizes helyzetei felhívták a figyelmet a mezőgazdasági vízgazdálkodás problémáira is, amelyek szintén megoldásra várnak. Összességében elmondható, hogy egy körültekintőbb, racionálisabb területhasználat és a vizek védelmét figyelembe vevő környezettudatos agrártevékenység elősegítésére van szükség.

Levegőtisztaság-védelem

Bár a mezőgazdaság által okozott levegőszennyezés aránylag marginálisnak tekinthető, az állattartótelepek emissziói, a hígtrágya-kijuttatás, egyes növényvédelmi munkák és egyéb okok miatti esetleges levegőszennyezések szintén intézkedéseket igényelnek. A mezőgazdaságban különösképpen a klímaváltozással kapcsolatban lévő gázkibocsátások (főként az ammónia) csökkentésére kell figyelemmel lenni.

Természetvédelem

A természetvédelem az élő és élettelen természeti értékek és azok rendszereinek megóvását célozza. Egyik fő célja a biológiai sokféleség megőrzése, amelynek alapja a természetes és természetközeli élőhelyek működőképes állapotban történő megóvása. Az élőhelyek védelme nem szorítkozhat ugyanakkor a védett területeken található biotópokra, hanem minden természetvédelmi szempontból jelentős élőhelytípusra ki kell terjeszteni. Sok természetvédelmi szempontból kifejezetten értékes élőhely emberi tevékenység, mezőgazdálkodás hatására jött létre és maradt fenn. Magyarországon valóban természetes, teljesen érintetlen élőhely nagyon kevés van, az ország erdei, rétjei, kaszálói és legelői évszázadok óta művelés alatt állnak. Természetileg értékes területeink nagy részén a fenntartás, az állapot javítása elválaszthatatlan a mezőgazdasági hasznosítástól. Eppen ezért lényeges, hogy azokon a területeken, ahol - tekintet nélkül arra, hogy természetvédelmi oltalom alatt áll, avagy sem - értékes élőhelyek maradtak fenn, vagy eredeti állapotukba visszaállíthatók, olyan mezőgazdasági hasznosítást kell biztosítani, amelynek elsődleges feladata az értékek védelme a termelési szempontokkal szemben. A kizárólag jogi védelemre, tiltásra alapozott természetvédelem lehetőségei korlátozottak, a meglévő eszközrendszer közgazdasági ösztönzőkkel (támogatásokkal) való kombinálása révén egy sokkal hatékonyabb rendszer alakítható ki.

Tájvédelem

A tájvédelem szempontjából alapvető célkitűzés a fenntartható fejlődést biztosító, többcélú tájhasznosítás új formáinak bevezetése, a komplex tájpotenciál védelme, amely a tájvédelmi szemlélet fejlesztésével, a tájvédelmi szempontoknak az általános és szakpolitikákba való integrálásával segíthető elő. Az erőforrás-használat, a területhasznosítás, a tájésztétikai értékek védelme és egyes kedvezőtlen irányú folyamatok esetében ezért rövid távon is eredményes intézkedések meghozatalára van szükség. A tájvédelmi szempontokat, az értékvédelmet és a tájak terhelhetőségéből származó korlátokat az eddigieknél sokkal következetesebben és szigorúbban figyelembe kell venni az ország teljes területén. Mivel a mezőgazdaság a legnagyobb "tájhasználó", az ágazaton belül fokozottan érvényesíteni kell a komplex tájhasznosítás, ill. a tájésztétikai értékek védelmének szempontjait.

A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM CÉLKITŰZÉSEI

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program elsődleges célkitűzése olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megóvásán és egészséges termékek előállításán alapszik.

A program az alábbi specifikus célkitűzéseket fogalmazza meg:

- A környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széles körű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása

- Hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználat, ésszerű területhasználati rendszer, ill. Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúrájának kialakításához

- Piacképes, magas minőségű és értékű termékek termelésének nagymértékű növelése és ezáltal a mezőgazdasági exportlehetőségek javítása

- A vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek jelentős bővülése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása

- Turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének javítása, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén

- Hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez

VI.

A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM ALKOTÓELEMEI

Az Európai Unió "A környezet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módok támogatásáról" szóló 2078/92 számú Tanácsi rendeletével összhangban kialakított Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program a különböző környezetkímélő mezőgazdasági termelési módok és a környezet, a természet védelmét szolgáló gazdálkodás elterjedését kívánja elősegíteni. A program agrár-környezetvédelmi intézkedései célprogramok formájában kerülnek megfogalmazásra. A célprogramok az alábbiak:

Agrár-környezetgazdálkodási alaprogram

Integrált gazdálkodási célprogram

Ökológiai gazdálkodási célprogram

Extenzív gyephasznosítási célprogram

Vizes élőhely-hasznosítási célprogram

A Érzékeny Természeti Területek hasznosítását biztosító (térségi) célprogramok

Képzési és demonstrációs programok

Az egyes célprogramokra vonatkozó részletes alkalmazási szabályok különálló jogszabályok (kormányrendeletek) formájában lesznek kidolgozva. A jogszabályok kidolgozásának határideje 1999. szeptembere.

A program jelenleg meghirdetésre kerülő szakasza a 2000. január 1.-2006. december 31. közötti időszakot öleli fel. A program működésével egyidejűleg a környezeti-gazdasági-szociális hatásokat nyomon követő Monitoring Program is lebonyolításra kerül, melynek eredményeit felhasználva 2003 során egy időközi, majd 2006-ban végleges programértékelést kell végrehajtani.

Az értékelés alapján, szükség esetén intézkedni kell a program megváltoztatásáról, módosításáról a működés második, 2007-2013 közötti időszakára.

A célprogramokban való részvétel szabályai

A programokban való részvétel önkéntes, a gazdálkodók maguk döntenek el, hogy részt kívánnak-e venni benne. Az országos programokhoz bárki csatlakozhat, a regionális és helyi programokhoz természetesen csak azok, akik a meghatározott régióban vagy kistérségben gazdálkodnak. Ezért is fontos a célterületek, a térségek pontos földrajzi lehatárolása. A gazdálkodó, miután megismerkedik a feltételekkel úgy dönt, hogy csatlakozni kíván, 5 éves szerződést köt, amelyben vállalja, hogy a szerződésben foglalt feltételeket (az adott célprogramban megfogalmazott gazdálkodási "szabályokat") betartja. Ennek fejében évente rögzített (hektáronkénti vagy számosállatra viszonyított) támogatást kap a szerződött időszakban.

A támogatás fedezi a felvállalt intézkedések miatti jövedelemvesztést, a felmerülő többletköltségeket és tartalmaz további 20% ösztönzést, annak érdekében, hogy a célprogramokat vonzóvá tegye a gazdálkodók számára. Így a támogatás reális alternatívát jelent a környezetre kevésbé kedvező gazdálkodási móddal szemben. A támogatási összegek az EU támogatás-kalkulációs módszertana alapján, célprogramonként egyenként lesznek kidolgozva. A csatlakozás előtti és utáni időszak várható támogatási összegeinek összehasonlítását - indikatív jelleggel - az 1. táblázat tartalmazza.

A program ütemezését és célterületeinek kiterjedését a 2. táblázat mutatja.

1. táblázat

Az agrár-környezetvédelmi támogatások nagyságának EU csatlakozás előtti és utáni összehasonlítása

Támogatási célprogram	Támogatási összeg (ezer Ft/ha)	
	EU csatlakozás előtti időszak	EU csatlakozás után
Agrár-környezetvédelmi alaprogram	10-12	35-40
Integrált gazdálkodási célprogram	15-20	45-55
Ökológiai gazdálkodási célprogram	10-25	40-80
Gyephasznosítási célprogram	8-15	25-30
Vizes élőhelyek célprogramja	15-25	60-85
Érzékeny Természeti Területek célprogramja	15-30	75-120
Képzési, szaktanácsadási program	30-50/gazdálkodó	150-350/gazdálkodó
Bemutató-gazdasági program	max. 500/gazdaság	max. 2500/gazdaság

2. Összefoglaló táblázat

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program: célkitűzések és ütemterv (2000-2006)

Célprogramok	EU jogszabály	Magyar jogszabály	Célkitűzés	Célterület nagysága (ezer ha)			
				2000.	2001.	2002.	2006.
Horizontális célprogramok							
<i>Agrár-környezet-gazdálkodási alaprogram</i>	A környezet védelmének és a vidék megőrzésének megfelelő mezőgazdasági termelési módszerek alkalmazásáról és	kormányrendelet 1999. december	környezetkímélő növénytermesztési és állattenyésztési módszerek alkalmazása révén a fenntartható természeti erőforrás használat és védelem megvalósítása	60	90	120	600

	támogatásáról szóló 2078/92/EGK tanácsi rendelet						
<i>Integrált gazdálkodási célprogram</i>	2078/92/EGK	kormányrendelet 1999. december	az integrált termesztési eljárások alkalmazása révén magas minőségű, piacképes termékek előállítására, a környezeti szennyezések lehetőségének kiküszöbölése	250	500	800	2700
<i>Ökológiai gazdálkodási célprogram</i>	2078/92/EGK rendelet, valamint a 2092/91/EGK rendelet az ökológiai módon előállított termékek előállításáról, feldolgozásáról és címkézéséről	kormányrendelet 1999. december	ökológiai termelési módszerekkel magas minőségű, egészséges, jól eladható termékek előállítására, hozzájárulás a talaj, víz és biodiverzitás védelméhez	55	80	120	300
<i>Gyepgazdál- kodási célprogram</i>	2078/92/EGK	kormányrendelet 1999. december	a hazai gyepterületek állapotának javítása, környezetkímélő és természetkímélő hasznosítási módok elterjesztése, az értékes fajok és élőhelyek védelme, fejlesztése	100	150	250	400
<i>Vizes élőhely célprogram</i>	2078/92/EGK	kormányrendelet 1999. december	a különböző vizes élőhelyek (tavak, vízfolyások környezete, násosok, mocsarak, árterek stb.) természetkímélő hasznosításának biztosítása, állapotuk megőrzése, javítása	8	15	20	80
Területi (zonális) célprogramok (az alábbi tematikus célprogramok kombinációja)							
<i>Érzékeny Természeti Területek rendszer</i>	2078/92/EGK	kormányrendelet 1999. december		200	340	390	1980
Integrált természet- védelmi, tájvédelmi,			a speciális természetvédelmi szempontokat figyelembe vevő kezelést igénylő területek hasznosításának elősegítése, a természeti értékek, védett fajok, élőhelyek, tájkép megőrzésének és állapotuk javulásának érdekében				

<p>talajvédelmi, és vízvédelmi célprogramok</p>	<p>speciális talajvédelmi intézkedések alkalmazása révén az érzékeny, sérülékeny talajok védelme és állapotának javítása</p> <p>a szennyeződésekre érzékeny, sérülékeny (ivó-)vízbázisok, valamint vízfolyások, felszíni vizek védelme speciális intézkedések betartása révén</p>				
--	---	--	--	--	--

VII.

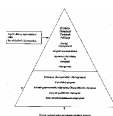
A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM CÉLPROGRAMJAINAK BEMUTATÁSA

VII. 1. Irányelvek

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot a környezetkímélő, integrált gazdálkodási rendszerek ismerve jellemzik. Az ökológiai adottságokon alapuló, multifunkcionális mezőgazdasági földhasználatnak, az EU-ban is megcélzott agrár-vidékfejlesztési politika célkitűzéseinek jelentős támogatási prioritást kell biztosítani. A program célkitűzéseiben a különböző térségek adottságainak megfelelő, ahhoz igazodó fenntartható mezőgazdasági földhasználat kialakítása fogalmazódik meg olyan módon, hogy az megfeleljen az EU 2078/92 rendeletében foglaltaknak. A programon belül a környezetbarát mezőgazdasági földhasználatot támogató célprogramok két fő típusba sorolhatók.

1. számú ábra:

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program felépítése

Az első fő típust az úgynevezett horizontális vagy országos célprogramok alkotják, amelyek a hazai mezőgazdasági földhasználat teljes területére kiterjednek. Ezen programok célkitűzése az, hogy támogatást nyújtson a különféle földhasználati ágakban a környezetbarát termelési, gazdálkodási eljárásoknak, így elősegítse a magyar agrárgazdaság egy új, hosszú távon is fenntartható, de emellett versenyképes fejlődési modelljének kialakulását. Ennek érdekében különböző támogatási programok révén segítse a környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdálkodási tervezés elterjedését, az integrált növény-, zöldség-, ill. gyümölcsstermesztés, az ökológiai gazdálkodás terjedését, valamint a különféle gyepterületek és vizes élőhelyek megfelelő hasznosítását.

A célprogramok másik fő típusait az úgynevezett zonális vagy térségi célprogramok képezik, amelyek az adott térség környezet- és természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználatát segítik, hozzájárulva az egyes térségek adottságaikhoz illeszkedő gazdálkodási formáinak elterjedéséhez, a tájgazdálkodási rendszerek kialakulásához, a terület környezeti, természeti értékeinek megőrzéséhez és fejlesztéséhez. Ezen programok célterületei közé olyan térségek, kistérségek tartozhatnak, amelyek természetvédelmi, talajvédelmi vagy vízvédelmi szempontok miatt valamilyen speciális hasznosítást igényelnek. A térségenként kidolgozott földhasznosítási formák,

gazdálkodási módszerek elterjedését támogatják az egyes célprogramok. Az említett térségi célprogramok hálózatot alkotnak, így kialakulhat az Érzékeny Természeti Területek hálózata.

A továbbiakban áttekintést adunk a felsorolt célprogramok legfontosabb vonatkozásairól, figyelembe véve azt, hogy a bevezetésre kerülő programok szabályrendszerét és a végrehajtás részletes szabályait az 1999 év során elkészülő szakmai jogszabályokban fogjuk közzétenni.

VII. 2. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program célprogramjai

VII. 2.1. Agrár-környezetgazdálkodási alapprogram

Az alpprogram intézkedései között a gazdálkodás körülményeit feltáró felmérés végrehajtása, a környezeti szempontokat figyelembe vevő, a teljes gazdaságra kiterjedő középtávú gazdálkodási terv elkészítése és bizonyos táj-, természet-, talaj- és vízvédelmi alapintézkedések végrehajtása szerepel. A farmszintű agrár-környezetgazdálkodási terv magában foglalja a farm adottságain alapuló és a tájgazdálkodás lehetőségeit figyelembe vevő környezetkímélő növénytermesztés (tápanyag-gazdálkodás, növényvédelem, talajművelés, vetésforgó, fajtahasználat) és állattartás tervének kialakítását. Az alpprogram kiterjed továbbá az agrár-környezetvédelmi program egyéb célprogramjaiban való részvétel lehetőségének megvizsgálására. A terv elkészítését a megfelelő szaktanácsadási hálózat igénybevételével a gazdálkodó és regisztrált szaktanácsadó, ill. szaktanácsadó szervezet közösen végzi. Az alpprogramban való részvétel együtt jár egy képzési programban való részvétellel is. Az alpprogram bizonyos elemei (felmérés, tervezés, képzés) minden további célprogramban is szerepelnek.

Az alpprogramban való részvétel tehát a következő intézkedések megvalósítását jelenti:

- a gazdaság környezeti-termelési adottságainak felmérése (talaj, természeti értékek, táj stb.),
- vizsgálat más célprogramban való részvételre,
- vetésforgó és talajművelés tervének kialakítása,
- talajvizsgálaton alapuló tápanyag-gazdálkodás (trágyázás) tervének kialakítása és végrehajtása,
- a növényvédelemre vonatkozó környezetvédelmi előírások betartása,
- alapvető talajvédelmi és természetvédelmi intézkedések elvégzése (pl. eróziófogó sáv, talajvédő mulcsozás, élőhelyfejlesztés a gazdaság bizonyos területén - 5% - stb.),
- a gazdálkodási tevékenységekről napló vezetése,
- képzési programban való részvétel.

VII. 2.2. Integrált gazdálkodási célprogram (Integrated Crop Management - ICM)

Az ökonómiai és ökológiai szempontok együttes érvényesítése révén a mezőgazdasági termelésben a környezetkímélő "integrált termesztés" gyakorlata alakult ki, melynek terjedése szembetűnő Európában. Hosszabb távon valószínűsíthető ezen irányzat alapvetővé válása, az élesedő piaci verseny és a fokozódó fogyasztói elvárások hatására. Ez a célprogram az integrált termesztési eljárások elterjedését kívánja elősegíteni. Különböző szakmai követelmények vonatkoznak a szántóföldi kultúrákra, a zöldségtermesztésre és az ültetvényekre (szőlő, gyümölcs). A programban résztvevők vállalják az integrált termesztés előírásainak betartását. Alapvetően a következő intézkedéseket kell alkalmazni:

- a gazdaság környezeti-termelési adottságainak felmérése (talaj, természeti értékek, táj stb.),
- vizsgálat más célprogramban való részvételre,
- vetésforgó és talajművelés tervének kialakítása és végrehajtása,
- talajvizsgálaton alapuló tápanyag-gazdálkodás (trágyázás) tervének kialakítása és végrehajtása,
- integrált - megelőzően alapuló - növényvédelem szabályainak alkalmazása,
- talajvédelem,
- tájvédelem,
- a gazdálkodási tevékenységekről nyilvántartás vezetése,
- képzési programban való részvétel.

VII. 2.3. Ökológiai gazdálkodási célprogram

Ez a célprogram az ökológiai növénytermesztést és állattartást folytató gazdálkodóknak, ill. az arra átállni szándékozóknak nyújt támogatást. A támogatások a különböző művelési ágak (szántóföldi, gyepek, zöldség, szőlő, gyümölcs), ill. állatfajok szerint eltérőek lehetnek. Az ökológiai gazdálkodásra vonatkozó EU (2092/91) rendelet szabályok betartását feltételezi a program. A célprogramban az alábbi fő intézkedéseket kell alkalmazni:

Növénytermesztés

- a gazdaság környezeti-termelési adottságainak felmérése,
- vizsgálat más célprogramban való részvételre,
- vetésforgó és talajművelés tervének kialakítása,
- ökológiai tápanyag-gazdálkodás (trágyázás) tervének kialakítása és végrehajtása,
- ökológiai növényvédelem alkalmazása,
- alapvető talajvédelem és tájvédelem,
- a gazdálkodási tevékenységekről nyilvántartás vezetése,
- képzési programban való részvétel.

Állattenyésztés

- a gazdaság környezeti-termelési adottságainak felmérése,
- vizsgálat más célprogramban való részvételre,
- gyephasznosítási, legeltetési terv készítése és végrehajtása,
- az ökológiai módszerekhez alkalmazható fajták használata,
- az agro-ökológiai adottságokhoz igazodó állatsűrűség kialakítása,
- állatvédelmi szabályok betartása,
- ökológiai úton előállított takarmány etetése,
- lehetőség szerint az állatok szabad- vagy félszabad tartása,
- a gazdálkodási tevékenységekről nyilvántartás vezetése,
- képzési programban való részvétel.

Őshonos állatok tartása esetén állatonként extra prémium kifizetése jár.

Az átállási periódusban az átállás miatti jövedelemvesztéséget kompenzálendő, magasabb támogatási összeg kifizetése indokolt. A támogatási célprogram részletes szabályai a vonatkozó kormányrendeletben lesznek kidolgozva.

Az előző két célprogramnak elsősorban a környezeti elemek (víz, talaj, levegő), ill. az előállított termékek minőségére van kedvező hatása, a következő horizontális célprogramok pedig elsősorban a természetes élőhelyek védelmét, ill. a biodiverzitás megőrzését szolgálják.

VII. 2.4. Extenzív gyephasznosítási célprogram

A gyepgazdálkodási rendszerek alapvetően a környezetkímélő gazdálkodási eljárások közé tartoznak. Ezeknek az alacsony intenzitású rendszereknek nagy jelentősége van mind környezeti, mind ökológiai szempontból.

A magyarországi extenzív mezőgazdálkodási rendszerek közül kétségtelenül mind gazdasági, mind természetvédelmi szempontból a legnagyobb jelentősége a gyepgazdálkodási rendszereknek van, ugyanis ezekhez kötődik a védett növény- és állatfajok mintegy egyharmada.

Magyarországon ma az ország területének kb. 11%-a, mintegy 1,1 millió hektár terület tartozik a gyep művelési ágba. A gyepnek túlnyomó részét legelőként, kisebbik hányadát pedig kaszálásra és legelőként vegyesen hasznosítják. A kifejezetten rét hasznosítású területek (ahol csak kaszálást végeznek) aránya és maga a rétgazdálkodás - a vízrendezés és az utóbbi évek csapadéhiánya miatt - ma már elenyésző. Nem elhanyagolható a - korábban súlyosan erodált lejtőkön elhelyezkedő - talajvédő gyep aránya sem. Ezek igen alacsony produktivitásuk és sérülékenységük - másodlagos erózió - miatt a termelésben nem játszanak szerepet.

A magyarországi gyep csaknem 70%-a alacsony produktívitású, és csak 5%-a jó termőképességű. Ennek fő okai, hogy elsősorban kedvezőtlen termőhelyi adottságú területeken maradtak fenn, ahol kevés csapadék és gyenge talajadottságok a jellemzőek. A gyepet Magyarországon nagyarányú felaprózottság, nagyfokú fragmentálódás jellemzi. Az alföldi területeken - ha egyáltalán a gyep jellemzi még az adott környéket - lényegesen nagyobb az egyes gyepfoltok átlagos nagysága, mint az ország más részein.

Míndezek alapján nem véletlen, hogy a becslések szerint a magyarországi gyep több mint 50%-a még extenzíven kezelt és így természetvédelmi szempontból potenciálisan értékes. Ez több mint 500 ezer hektár. Ebből csak mintegy 200 ezer hektár áll természetvédelmi oltalom alatt, ez a védett területeknek alig 20%-a, amelyek elsősorban az alföldi nemzeti parkokban és néhány tájvédelmi körzetben találhatóak. A gyep természetvédelmi értékét jelzi, hogy hozzájuk kötődik a védett fajok mintegy harmada, emellett számos veszélyeztetett társulást is számon tartanak közöttük. Ezért lényeges megfelelő kezelésük biztosítása e célprogram révén. Ily módon (4 fő típusba sorolva) szikes, homoki gyepekre, rétgazdálkodásra és fás legelőkre vonatkozó kezelési előírásokkal megvalósulhat e célkitűzés.

Homoki gyepgazdálkodás

A homoki gyepek tipikus formáit elsősorban a Kiskunságban találhatjuk meg. A Nyírségben, a Dél-Mezőföldön, Belső-Somogyban és a Kisalföldön már csak töredékeik maradtak fenn. A homoki gyepek legnagyobb természetvédelmi jelentőségét a bennszülött fajok nagy száma, továbbá az élőhely nagyon mozaikos jellegéből és egyes területek különböző szukcessziós állapotából adódóan a fajok és társulások sokfélesége adja.

A homokpusztai gyepek elsősorban botanikai értékeik miatt jelentősek, közöttük több fokozottan védett is található. Növényfajaik között sok a pontusi-mediterrán, pontusi-kontinentális és mediterrán flóraelem is. Szintén nagyon értékes a rovarfaunájuk, elsősorban a lepkék és az egyenesszárnyúak. Madártani értékeiket elsősorban olyan fajok képezik, amelyek kopár, gyér fűvű talajfelszínnel (pl. ugartyúk), ill. a gyepek és fás élőhelyek mozaikjával jellemezhető élőhelyeket (pl. szalakóta, búbos banka) kedvelik.

A homoki gyepekre az igen alacsony produktivitás és nagyfokú sérülékenység jellemző. Emellett fontos természetvédelmi szempont, hogy egyes szukcessziós fázisok fenntartása csak megfelelő kezeléssel - elsősorban legeltetéssel - biztosítható.

A nagy állatlétszámmal történő legeltetés következtében az évelő homoki gyeptársulások könnyen elpusztulhatnak, és felszínre kerülhet a nyers homoktalaj. Ez ugyan esetenként - pl. futóhomokos területek fenntartásakor - kívánatos lehet, természetvédelmi szempontból azonban általában a leginkább fajgazdag állapotok: az évelő nyílt homokpusztagyep és a zárt homokpusztagyep fenntartására és bebokrosodásuk elkerülésére törekszünk.

Sérülékenységük miatt a homoki gyepek csak kis állatlétszámot (0,3-0,5 számosállat/hektár) képesek eltartani, amit a hagyományos tanyasi gazdálkodás viszonyai között az önellátásra törekvő kis családi gazdaság 2-3 szarvasmarhával és 8-10 juhval, ill. kecskével megfelelően biztosított.

Szikes legelők és legeltetési rendszerek

Európa vegetációtípusai között meglehetősen egyedi a kontinens belső területein a szikesek előfordulása. Kialakulásuk a földtörténeti negyedkor klíma- és vegetáció változásaival is kapcsolatban van, de újabb elterjedésük antropogén hatásra vezethető vissza. Ez utóbbi komplex hatás: az alföldi erdőirtások, folyószabályozások, vízlevezetések és a külterjes, csaknem egész éves legeltető állattartás eredménye. Ott alakultak és alakulnak ki szikes puszták, ahol a magas sótartalmú talajvíz a felszínhez közel helyezkedik el, és a jellemzően száraz éghajlat következtében a párolgás nagyobb, mint a lehulló csapadékmennyiség. Mindezek eredményeként Közép-Európa legnagyobb szikes térségei ma Magyarországon találhatóak.

A szikes puszták a Duna, a Tisza és a Körösök egykori, szabályozás előtti árterei helyén széles körben elterjedtek. Sokszor szintén szikes, ezért gyenge minőségű szántókkal váltakoznak, illetve azok veszik körül őket. Esetenként a szikesek értékes löszgyeppmaradványokat foglalnak magukba.

Természeti értékeik között találhatunk bennszülött növény- és lepkefajokat, illetve számos Európában, illetve világszerte is veszélyeztetett pusztai és vízimadárfajt. Ezek közül több nagy tömegben fordul elő a szikes pusztákon őszi, illetve tavaszi vonulása során, így a szikesek a kontinentális jelentőségű madármozgalmakban is fontos szerepet töltenek be.

A szikes puszták megfelelő állapotának és biológiai sokféleségének fenntartása általában viszonylag erős legeltetést igényel, amelyet a terület növényállományának megfelelően a rövidfűvű területeken elsősorban juhokkal, a magasabb fűvű területeken szarvasmarhákkal történő legeltetéssel lehet biztosítani. Ráadásul a "feltétlen gyepeként" számon tartott szikes puszták egyetlen fenntartható hasznosítási módja a juh-, szarvasmarha- és lólegeltetés. E hasznosítási módok természetvédelmi jelentőségét hangsúlyozzák azok a megfigyelések is, amelyek szerint a széki lile, a széki csér és a sziki pacsirta eltűnése a pusztai területekről időben egybeesik a legelő állatok számának csökkenésével.

Rétegzárlkodási rendszerek

Nedves talajú vagy időszakosan vízzel borított területek kínálnak lehetőséget a rétegzárlkodásnak. Gyakran a száraz gyepekkel mozaikosan váltakozva fordulnak elő. Ma már csak kis területre szorultak vissza a vízrendezések következtében. A szárazzá vált területeket legelőként hasznosítják, ami mind talajukat, mind vegetációjukat súlyosan degradálja.

Botanikai és zoológiai értékeik elsősorban a hűvös, párás mikroklímát igénylő fajok közül kerülnek ki. Rovartani értékeiknek sokszor már a tápnövénye is védett.

Az állattartás koncentrállódásával a rétek gazdasági jelentősége csökkent, mert az intenzív és iparszerű állattenyésztés a téli takarmány- és alomszükségletét elsősorban szántóföldi területen igyekszik megtermelni. Másról a vízrendezésekkel intenzív gyepgazdálkodásra vagy szántóföldi művelésre alkalmas területeket alakítottak ki helyükön.

Legelőerdők és fás legelők

A középhegységek peremterületein és a Dunántúl délnyugati szegélyterületén található legelőerdők és fás legelők, amelyek területe mára már minimálisra zsugorodott. A legelőerdők fásabb (25% fa és bokor, 75% legelő) és a fás legelők (5% fa) árnyékadó, hagyásfás gyepeit leginkább szarvasmarhával, esetleg a középhegységi peremeken birkával hasznosítják. Kiterjedésük jelenleg néhány ezer hektár, 30-40 évvel ezelőtt még a mainak többszöröse volt.

A fás legelők természetvédelmi szempontból elsősorban tájképi szempontból értékesek. Flórájukban és faunájukban nagy léptékben érvényesül az ökológiai szegélyhatás, tekintve, hogy átmenetet képeznek az erdei és a fátlan társulások között. Az idős fák kiváló élőhelyet biztosítanak az odúlakóknak.

Fenntartásuk érdekében speciális kezelésre van szükség, ami biztosítja a legelő fenntartását és ugyanakkor a fák pótlását is. A megváltozott gyepgazdálkodási technikák, a hagyományos ismeretek eltűnése, továbbá a szarvasmarha, illetve juhtenyésztés válsága miatt megfelelő kezelésük ma már nehézséget okoz.

VII. 2.5. Vizes élőhely célprogram

A mezőgazdasági műveléssel kapcsolatba hozható vizes élőhelyek szintén nagy jelentőséggel bírnak. Kedvező hatásuk van termelési, környezeti és ökológiai (természetvédelmi), valamint tájvédelmi szempontból. Ezért lényeges védelmük és fejlesztésük e célprogramon keresztül. Több típusba sorolható e célprogram alkalmazása: árterek, vízfolyások parti sávja, egyéb természetes vizes élőhelyek, halastavak, nádgazdálkodás, rizstelepek és termelésből kivont területeken vizes élőhelyek kialakítása (pl. belvízzel veszélyeztetett területek). A felsorolásra kerülő élőhelytípusokon eltérő kezelési módok alkalmazásával valósulhatnak meg a környezet- és természetvédelmi célkitűzések.

Árterületek

Természet- és környezetvédelmi szempontból külön kiemelt és megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a hullámtéri szántók. Egyrészt a természetes füves, ill. erdős vegetációval borított hullámtérnek különleges funkciója lenne a folyókat érő tápanyagterhelések megszürésében, amit nem tud betölteni, amennyiben még a hullámtéren belül is további vegyi terhelések érik. Másrészt a hullámtéri növénytermesztés meglehetősen bizonytalan természetmennyel jár az áradások miatt. Ezért nagy környezet- és természetvédelmi jelentősége lenne a természeteszerű hullámtéri élőhelyek helyreállításának.

A ligeterdők helyreállítása részben az erdészet témakörét érinti, hiszen a meglévő erdőterületek sorsát elsősorban az erdősítési, ill. erdőtelepítési egységárok és tőárak alakulása és a piaci viszonyok befolyásolják. Ezenkívül az erdőterveken keresztül is befolyásolni lehet az erdőgazdálkodást.

Vízfolyások parti sávja

A kisebb-nagyobb vízfolyások mentén fekvő területek szintén nagy jelentőségűek természetvédelmi szempontból, ráadásul vízfolyásra nézve pufferzónát is képeznek. Ezért is nagyon fontos hogy megfelelő kezelést, hasznosítást lehessen biztosítani e területeknek. A legalkalmasabb hasznosítás a begyepesítés vagy a művelésből való kivonás lehet, alapvető természetközeli állapot kialakításával, illetve fenntartásával, esetleg az elgyomosodás megelőzésével.

Nádgazdálkodás

Magyarországon 40 000 hektár nádas művelési ágú terület van, ez az ország területének 0,4%-a. A hivatalos földhasználati statisztika 1960-ban országosan 26 000 hektár nádaszt említ, ez 1975-ben 43 000 ha, 1990-ben már több mint 40 000 hektár. A növekvő tendencia - a nagy lecsapolási program ellenére - jórészt a halastavak és mesterséges víztározók építéséből fakad. Maguk a mesterséges vízfelületek peremrészei gyakran nádasok, de a víztározók környéke - a talaj jelentős átvizesedése miatt - szintén nádasodásnak indult. Gyakorlati tapasztalatok és a statisztikák természetének ismeretében állíthatjuk, hogy a valóságban mintegy 80 000 hektár nádas élőhely található Magyarországon. A művelésből kivett kategóriába tartozó területek - például természetes vízfelület - nem elhanyagolható hányada náddal borított, amit statisztikailag nem tartanak számon.

A nádasok mind gazdálkodási, mind természetvédelmi szempontból fontosak. A nádas hasznosítása egyike a leginkább extenzív földhasználati módoknak, hiszen szinte csak a nád levágásából áll. A nádasok a sekély tavak, mocsarak, víztározók esetében fontos szűrő szerepet töltenek be (Kis-Balaton, Velencei-tó, Tisza-tó stb.). Környezetvédelmi jelentőségük napjainkban egyre inkább felértékelődik.

Természetvédelmi jelentőségük is kiemelkedő. Mind a gerinctelen, mind a gerinces vízi életközösségek és fajok szempontjából nagyon fontos élőhely. Számos védett és veszélyeztetett szitakötőfajtól kezdve a telepesen költő madárfajokig a vízhez kötődő élővilág jelentős részének a heterogén nádas kínál élőhelyet.

Közép-Európa legnagyobb nádas a Fertő tó területén és akörül található, mintegy 7000 hektár. Ez a terület ma már nemzeti park. Jelentős a nádas a Balaton északi partvonalán, a Kis-Balaton és a Velencei-tó mentén, az Alföldön a Hortobágyon és a Kiskörei-tározón. A védett nádasok összkiterjedése 12 500 hektár, a védett területeknek ez 2%-a.

A nád aratása, amelyre speciális állami és magánvállalatok szerveződtek, télen történik. Leginkább speciális gépeket alkalmaznak. A gépi aratás és technológiája sokszor veszélyezteti a fenntartható gazdálkodást, mert fagymentes időben letapossa a nádat, szennyezi a területet (olajfolyás). A gépi aratás homogenizálja a nádat. A mozaikosság fenntartása igényli a kézi nádataratót, ami gyakorlatilag megszűnt. Hasonlóan probléma a gyenge minőségű területek művelésének elhanyagolása, ez tovább fokozza a minőségromlást. E területek gyenge minőségű nádját energianyerésre, vagy például gombatáptalaj készítésére lehet felhasználni. A jó minőségű nádat tetőfedésre és nádpanelek készítésére használják.

A nádatarató és a nád kiszállításának végső kívánatos időpontja február 15. Sokszor azonban még márciusban is folynak ezek a munkák, veszélyeztetve az élővilágot. A le nem aratott nádasokat ugyanakkor sokszor leégetik, és ez nagy pusztítást okozhat. A környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő nádgazdálkodás gyakorlatának megteremtése döntő jelentőségű a természeti értékek megőrzése érdekében.

Halastavak

Magyarországon a vízi élővilág megőrzése szempontjából kiemelkedő jelentőségűek a halastavak, ugyanis országszerte elterjedtek, a halastavi termelőtevékenység gondoskodik a vizes élőhely fennmaradásáról, ráadásul a természetes vizeknél mintegy százszor nagyobb biomassza koncentrálódik bennük, így kiváló táplálkozási lehetőséget kínálnak a vízimadarak számára.

Összterületük jelenleg mintegy 27 000 ha, de ebből csak kb. 17 000 ha üzemel. A legnagyobb kiterjedésű halastórendszerek az Alföldön a Tisza és Körösök vízrendszeréhez, ill. az ezekből kiágazó öntözőcsatornákhöz kapcsolódva létesültek. A Dunántúlon található völgyzárógátas halastavak általában kisebb méretűek, de nagy számban találhatóak.

A magyarországi halastavak általában sekély vizek (az átlagos vízmélység 60-80 cm). A halastórendszerek általában több, különböző funkciójú - és ebből eredően különböző méretű - tóból állnak. A tavak többsége 10-100 ha közötti méretű, de a tófelület többségét a nagyobb 100 ha fölötti tavak teszik ki, amelyek között néhány 500, illetve 1000 ha feletti tórendszer is található. Mindehhez jelentős kiterjedésű csatorna- és gátrendszer tartozik. A terület 5-25% nád és gyékény, ami a tavak szélén és a belső területeken változatos szigetek formájában található. A mocsári vegetáció igen fontos és tipikus elemei a gyökerező és lebegő hínártársulások. A gátakon, illetve a gátak által közbezárt területen sokszor találhatóak fák, facsoportok is. Mindezeknek a járulékos élőhelyek meghatározó jelentőségűek a halastavakhoz kötődő biológiai sokféleség szempontjából.

A rendszer megfelelő kezeléssel fenntartható, illetve évenként folyamatosan megújítható. A kezelés elemei:

- a tavak "pihentetése", azaz egy-egy tónak a szárazon tartása rotációs rendszerben, ami lehetőséget biztosít az iszap egy részének eltávolítására és a nap "csíraölő hatását" kihasználva a tófenék fertőtlenítésére;
- növényi tápanyagbevitel szerves, illetve műtrágya adagolással;
- haltakarmányozás;
- szükség esetén vízpótlás;
- műtrágya adagolása a víz pH-jának fenntartása érdekében.

Az éves termelési ciklus befejezése a tavak leeresztésével jár együtt, amire többnyire ősszel kerül sor. Ezután a halakat válogatják és a további nevelést igénylőket kisebb ún. teleltető medencékbe, vagy a következő évi nevelésük helyére helyezik át, míg a piaci méretűeket eladják, vagy tároló medencékben helyezik el. Így bizonyos tavak télen is víz alatt vannak, befagyásuk esetén lécek kialakításával történik a szellőztetés. A piaci méretű hal előállításához a takarmányozás intenzitásától és a népesítés sűrűségétől függően - általában három évet vesz igénybe, így a halastavakon a néhány grammos ivadékoktól a 1-1,5 kg piaci halig különböző méretű halak vannak jelen, amelyek mind más és más vízimadár faj táplálékigényét elégítik ki.

Természetvédelmi jelentőségüket elsősorban az adja, hogy

- sokfelé a halastavak és kiszolgáló csatornáik a vizes élőhelyek egyetlen képviselői, ráadásul a csatornák révén más vizes élőhelyekkel is kapcsolatban állnak, azaz az ökológiai hálózat fontos elemei;
- lehetőséget adnak a mocsári növényzet megtelepedésére;
- a halastórendszereken belül változatos élőhelyek találhatóak, amelyek sok faj igényeit képesek kielégíteni;
- a gazdálkodási tevékenység ciklikussága többnyire összhangban van a természeti értékek életciklusával és az év megfelelő időszakában alkalmas élőhelyeket (pl. iszapos tófenék a parti madaraknak) alakít ki számukra;

- a halastavak nagy kiterjedésű (esetenként 50-100 ha fölötti) medencéi biztosítják a vonuló madarak számára a szükséges nyugalmat;
- kiváló táplálkozási lehetőséget biztosít a vízimadaraknak;
- kedvezően befolyásolják a környező területek vízgazdálkodását.

Rizstelepek

A rizstelepek az intenzívebb növénytermesztési ágazatok közé tartoztak, hiszen viszonylag nagyarányú növényvédő szert, sok öntözővizet használtak fel termesztésük során. A jelenleg termelésben lévő telepek kiterjedése azonban már nem jelentős. Ennek ellenére mégis fontosnak kell ítélnünk természetvédelmi szempontból, különösen akkor, ha egy olyan ökológiai hálózat kialakítása a célunk, amely integrálja a mezőgazdasági területeket is.

A rizstelepek művelése során tavasszal tocsogós, iszapos felszínt alakítanak ki, majd a vegetációs időszak nagy részében meghatározott mélységű vizet tartanak. Ekkor a rizstelep mint élőhely igen hasonlít a vízzel borított mocsárrétegre. Ilyenkor ez a vízi élőhely nagyon gazdag ízeltlábúakban, férgekben. A rizs beérése előtt a vizet fokozatosan lecsapolják és az érett kalászkok, majd aratás után az elpergett magok terített asztalt kínálnak a madaraknak.

A rizstelepek természetvédelmi jelentőségét az adja, hogy tavaszi és nyár végi-őszi vonulásuk során jó pihenő és táplálkozóterületeket és fészkelőhelyet biztosítanak jelentős, védett madárfajoknak.

A környezeti előírásoknak és feltételeknek megfelelő rizstermesztésnek fontos szerepe lehet természetvédelmi szempontból, ezért érdemes felújítani a meglévő rizstelepek hasznosítását.

Rendszeres és tartósan belvízzel sújtott mezőgazdasági területek

Hazánk (szántó) területének néhány százalékát (30-150 ezer ha) az éves időjárástól függően rendszeresen borítja belvíz. Különösen az idej, 1999. év szomorú tapasztalatait nézve, indokolt e területeknek más irányú hasznosítása. Az előzőekben említett vizes élőhelyekké vagy rét-legelővé alakítása nemcsak megélhetési-jövedelmi, de környezet- és természetvédelmi szempontokból is előnyös lenne. A jelenleg főleg szántóhasznosításban lévő területek ilyen alternatív hasznosítása (rét-legelő, nádas, halastó stb.) támogatható az agrár-környezetvédelmi célprogram révén, és akár alternatív jövedelemforrások kialakítását (ökoturizmus, feldolgozóipar, kézművesség, nádfeldolgozás stb.) is lehetővé teszi.

VII. 2.6. Az Érzékeny Természeti területek hasznosítását biztosító célprogramok (Térségi-zonális célprogramok)

Az Érzékeny Természeti Területek rendszere az Európai Unióban már régóta működő Environmentally Sensitive Areas - ESA rendszer mintájára, a hazai viszonyokhoz igazított módon, a természetvédelmi és más környezetvédelmi szempontból kiemelt jelentőségű területek megfelelő hasznosítását, kezelését kívánja elősegíteni. A térségi programok alapvetően a kisebb termelési potenciállal, de jelentős természeti értékekkel rendelkező területek célprogramjai. Ezekben a programokban a környezeti, természet- és tájvédelmi szempontok hangsúlyos megjelenése a jellemző. A zonális programok az alábbi agrár-környezetvédelmi intézkedések megvalósítására adnak lehetőséget:

- extenzív, védelmi célú termelési módok alkalmazása,
- szántó-gyep konverzió,
- természetvédelmi célú gazdálkodás,
- őshonos állatok külterjes tartása,
- élőhely-rekonstrukció (pl. vizes élőhelyek) és fenntartás,
- biotóp-hálózat kialakítása,
- egyes fajok élőhelyeinek fejlesztése,
- tájvédelmi célú gazdálkodás,
- tájrekonstrukció,
- vízfolyások parti sávjának védelme, felszín alatti vízbázisok védelme
- talajvédelmi módszerek alkalmazása stb.

A kettős - védelmi+termelési - meghatározottságú extenzív agrártérségekben gyakran jelentkeznek a termelési funkciótól eltérő, más hasznosítási célok. Az ilyen területekre kidolgozott speciális térségi célprogramok is ebbe a csoportba tartoznak. Ezen programokat minden egyes térségre az adottságok, igények (pl. környezetvédelmi célok, foglalkoztatás, falusi turizmus lehetőségei, speciális tájtermelési adottságok stb.) alapján kell kidolgozni. A programok (a területek adottságaiból eredően) az alacsony intenzitású gazdálkodási rendszerek támogatását célozzák. Néhány gyakorlati példa a lehetőségek bemutatása céljából: szántógyep mozaikos, hagyományos,

kisparcellás növénytermesztés, hagyományos szőlő- és gyümölcsstermesztés, ártéri gazdálkodás, gyógynövénytermesztés, külterjes húsmarhatartás, juhászat, hal- és nádgazdálkodás stb.

A térségi programokat egymástól a programban megjelenő védelmi cél különbözteti meg. Ilyen módon eltérnek a természetvédelmi célú programok, illetve a talajvédelmi és vízvédelmi szempontból fontos területek. A programok területi lehatárolásánál ezek a védelmi kritériumok a meghatározóak. Ezen programok környezetvédelmi célkitűzései, speciális térségre szabott tartalmuk miatt meghaladják az országos programokban foglaltakét, és egymásra épülve funkcionális alapon működő piramis alkotnak.

A térségi célprogramok keretében egy-egy térség ökológiai adottságainak és védelmi szükségletének megfelelő előírásomagok fejében kaphatnak támogatást, illetve kifizetést a gazdálkodók. A zonális programok célterületei lehetnek

- integrált természetvédelmi és tájvédelmi,
- vízvédelmi és
- talajvédelmi zónák.

A természetvédelmi, tájvédelmi és egyéb környezetvédelmi szempontokat érvényesítő területi célprogramok megfelelnek a természetvédelmi törvény alapján kijelölendő Érzékeny Természeti Területeknek. Mivel ezek a védelmi zónák egymással átfedhetnek, ezért az egyes területi célprogramok előírásait az adott területen érvényesülő védelmi igényeknek megfelelően kombinálva kell összeállítani.

Ezek a programok környezetvédelmi célkitűzései, speciális térségre szabott tartalmuk miatt meghaladják az országos programokban foglaltakét, így egy funkcionális alapon működő földhasználati piramis kialakulása válik lehetővé. Az Érzékeny Természeti Területekre vonatkozó célprogramok, ahogy az már a fentiekből is kitűnt, az úgynevezett extenzív gazdálkodási rendszerek alkalmazását igényli.

Az agrár-környezetvédelmi program bevezetése során lépcsőzetesen szeretnénk a szükséges térségi programokat is beindítani. Ezek a programok azokon a területeken kerülnek bevezetésre, ahol speciális intézkedések szükségesek a fennálló környezeti problémák megszüntetésére, a természeti értékek megőrzésére. Természetesen az ún. ESA (Environmentally Sensitive Areas - Érzékeny Természeti Területek) programok a kiválasztott területek adottságainak, a felmerülő védelmi szempontoknak megfelelő intézkedéseket tartalmaznak. Terveink szerint 2000-ben 10, elsősorban természetvédelmi, valamint tájvédelmi (esetleg talajvédelmi) vonzatú programot (Szatmár-Bereg régió, Dévaványai-sík, Hevesi-sík, Őrség, Marcal-medence, Borsodi Mezőség, Duna-völgyi sík stb.) szeretnénk indítani. Ehhez még 1 komplex (víz-, természet- és talajvédelmi) program várható Szentendrei-sziget területén. A későbbiekben évente - a prioritási sorrendnek megfelelően - szeretnénk újabb területi programokat bevezetni.

VII. 2.7. Képzési és demonstrációs programok

(A gazdálkodók képzése, szaktanácsadás, környezeti tudatformálás és tájékoztatás)

A környezet- és természetvédelmi célok érvényesítése a mezőgazdaságban nagymértékben múlik a gazdálkodók fogadókészségén. Magyarországon ez azért is különösen jelentős kérdés, mert a természeti értékek védelme évtizedeken keresztül nem volt fontos a mezőgazdasággal foglalkozók számára, ezért többségüknél az ezzel kapcsolatos ismeretek és a megfelelő szemléletmód is hiányzik, ugyanakkor a kárpótlás és a privatizáció révén sok olyan új földtulajdonos kezdett földművelésbe, akinek nincs meg a szükséges képzettsége ehhez. Nemzetközi fórumok is javasolják a szaktanácsadók környezet- és természetvédelmi továbbképzését, a földhasználók környezet- és természetvédelmi ismereteinek bővítését a természetvédelem és a mezőgazdaság érdekeinek hatékonyabb integrálása érdekében. A továbbképzéseknek elsősorban az alábbi témakörökre kellene kiterjedniük:

- növényvédő szerek környezetkímélő alkalmazása, integrált növényvédelmi eljárások, biológiai védekezés;
- tápanyagok környezetkímélő alkalmazása;
- vízminőség-védelem;
- erózió és defláció elleni védelem;
- hulladék-gazdálkodás;
- alternatív gazdálkodási és földhasználati módszerek, biogazdálkodás, extenzív gazdálkodás;
- természetvédelmi célú gazdálkodás;
- értékes élőhelyek fenntartási módszerei.

A magyar kormányzat az elmúlt évek során többféle támogatást is kínált a természetkímélő földhasználat támogatására, azonban ezeknek a támogatásoknak az igénybevétele nagyon alacsony szintű volt. Ennek oka részben az, hogy a felkínált támogatások nem voltak eléggé vonzóak, részben pedig az, hogy a gazdálkodók és a szaktanácsadók nem rendelkeztek - természetvédelmi szempontból - valóban jó ötletekkel. Ez rámutat arra, hogy más országokhoz hasonlóan Magyarországon is szükség lenne egy környezet- és természetvédelmi tanácsadó szolgálatra, amely a gazdálkodóknak adna a természetkímélő földhasználatról, annak finanszírozásával kapcsolatban

tanácsokat. Egy ilyen speciális szolgálat létrehozásában egyaránt szerepe lehet az üzleti szférának, a köztisztviselőknek (pl. agrárkamara), az önkormányzatoknak, illetve a természetvédelmi társadalmi szervezeteknek.

Annak érdekében, hogy a program sikeres legyen, a gazdálkodók részére a jelenlegi mezőgazdasági intézményrendszerre alapozva és annak továbbfejlesztésével ki kell alakítani egy többfunkciós háttérhálózatot, amely segíti a program működését. A hálózat - nevéből is adódóan - az agrárkörnyezeti programokhoz kapcsolódó oktatási, képzési, kutatási, tervezési, szaktanácsadási és demonstrációs feladatokkal foglalkozna. A hálózat kialakításánál az tűnik célszerűnek, ha az agrár-környezetvédelemhez kapcsolódó intézményrendszer és az agrár-felsőoktatási és agrár-kutatóintézetek, az ellenőrzéssel és szaktanácsadással foglalkozó szervezetek közösen alakítják ki, lehetővé téve a munkamegosztáson alapuló, általános, illetve területspecifikus, regionális feladatok hatékony megvalósítását.

A vidékfejlesztés szövetébe ágyazott, annak szerves részét, egyik meghatározó szeletét képező agrár-környezetgazdálkodás EU trendekhez illeszkedő fejlesztése szükségessé teszi olyan oktató, bemutató, tervező és tanácsadó bázisok kialakítását, illetve az e területen már létrejött kezdeményezések továbbfejlesztését, melyek lehetővé teszik e gazdálkodási forma decentralizált, gyors ütemű fejlesztését és területi integrációját. Ennek elindítása és működtetése állami szerepvállalást igényel. A javaslat célkitűzése e bázisok egységes hálózatának kialakítása, vagyis az agrár-környezetgazdálkodás olyan oktató, kutató, tervező, fejlesztő és demonstrációs bázisainak kialakítása és beindítása, amely a környezet és természet védelmének, mezőgazdasági célú használatának, valamint tervezésének és alakításának tájba illő, harmonikus fejlődését igyekszik támogatni, szervezni és kiszolgálni.

A koncepció abból a felismerésből táplálkozik, hogy a tájakban magukban kell - a szubszidiaritás elvének megfelelően - segíteni azokat a meglévő helyi kezdeményezéseket, melyek az adott tájba illő, adottságaihoz alkalmazkodó, ökológiai gazdálkodás irányába mutatnak. Létre kell hozni ezek segítésére egy olyan tájközpont hálózatot, mely tanácsokkal, mintákkal, modellekkel, oktatással, kutatással, tervezéssel valamint esetlegesen eszközökkel és a kereskedelmi háttér, a piac integrált szervezésével segíti, felkarolja az ilyen típusú kezdeményezéseket.

E központok hálózatának a környezetbarát gazdálkodási módok elterjesztésében és a vidéki térség fejlesztésében egyaránt nagy a jelentősége. A rendszer alközpontjainak területi eloszlása meg kell, hogy egyezzen az ökológiai adottságok és a kialakult művelési kultúrák szempontjából homogén mezőgazdasági tájak struktúrájával. Az alközpontoknak ezeken a tájegységeken belül kifejezetten térségi jelentőségű feladatokat kell vállalniuk. A rendszerhez kapcsolódó kutató, tervező, valamint igazgatási, ellenőrzési és irányítási bázisok segítik a célok megvalósítását.

Az agrár-környezetvédelmi program e speciális támogatási célprogramja tehát a környezet- és természetkímélő gazdálkodáshoz szükséges elméleti és gyakorlati ismeretek nyújtásához biztosít támogatást, amely kiterjed a bemutató gazdaságok működtetésére.

A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM BEVEZETÉSÉRŐL

A programról a Kormány elé benyújtott előterjesztésben azon ütemterv fogalmazódott meg, hogy a 2000. évi bevezetés során a programot minden célprogramjával együtt indítjuk, összességében 673 ezer hektár célterületre, ami az ország mezőgazdaságilag hasznosított területe 10,8%-ának felel meg.

A program első szakaszának (2000-2006) további éveiben a célprogramok területének fokozatos növelésével szeretnénk kiterjeszteni az ország minél nagyobb részére. Minden évben várható új célterületek felvétele az érzékeny természeti területekre vonatkozó területi célprogramok közé. Terveink szerint a NAKP 2006-ra megközelítheti az ország teljes lefedettségét, amivel nagyságrendileg 250 milliárd forintnak megfelelő EU támogatást tudunk mozgósítani.

A program bevezetését megelőzően 1999 második félévében széles körű információs kampányt tervezünk annak érdekében, hogy a lakosság megfelelőképpen megismerje a programot, az abban résztvevők felkészülhessenek a programhoz való csatlakozásra. Ezt az információs-kommunikációs kampányt képzési, szaktanácsadási és bemutató-gazdasági programok követik majd, hogy ezzel is hozzájáruljunk a program sikeréhez. Az agrár-környezetvédelmi program bevezetésével lehetőség nyílik a különböző agro-ökológiai adottságú területeken a fenntartható földhasználat, a környezetkímélő gazdálkodás elterjesztéséhez.